

«Чорний козак»: народне кіно про народну культуру

Анастасія Пащенко

Мистецтво, як відомо, поділяється (іноді досить умовно) на «професійне» і «народне». Має такий поділ і кінематограф, хоча тут через прив'язаність до технологій і високу собівартість шлях «народної» гілки тернистий і плоди часто гіркі. Мабуть, недаремно в інших родах мистецтв «непрофесійне» дістало горду назву «народного», а в екранних – «аматорського», з його применшувальними, якщо не іронічними, конотаціями.

Втім, для деяких екранних творів доцільним буде саме означення «народний» – як за способом виробництва, так і за характером самого твору. До таких належить і «Чорний козак» Владислава Чабанюка – переможець у номінації «найкращий історичний ігровий фільм» VI Міжнародного фестивалю історичного кіно «Поza часом».

«Народний проект» – саме так його названо в титрах. І дійсно: створювався фільм силами громадськості, правдиво «народу», причому різних його верств – селян, інтелігенції, підприємців... Не обійшлося, до речі, і без професійних кінематографістів, як інструменту в руках «народного майстра» кіно.

Кадр з фільму «Чорний козак».
Режисер Владислав Чабанюк. Україна, 2018.

«Чорний козак»

Сценаристи: Олександр Власюк, Владислав Чабанюк.

Режисер: Владислав Чабанюк.

Оператори: Олександр Кришталович, Вадим Ільков, Істан Розумний та ін.

У ролях: Марина Юрчак, Василь Середенко, Маруся Ялова, Людмила Тесленко-Пономаренко, Олена Дідик, Борис Денисевич, Руслан Павлюк (Прорва), Аліна Стадник, Дмитро і Віталій Капранови та ін.

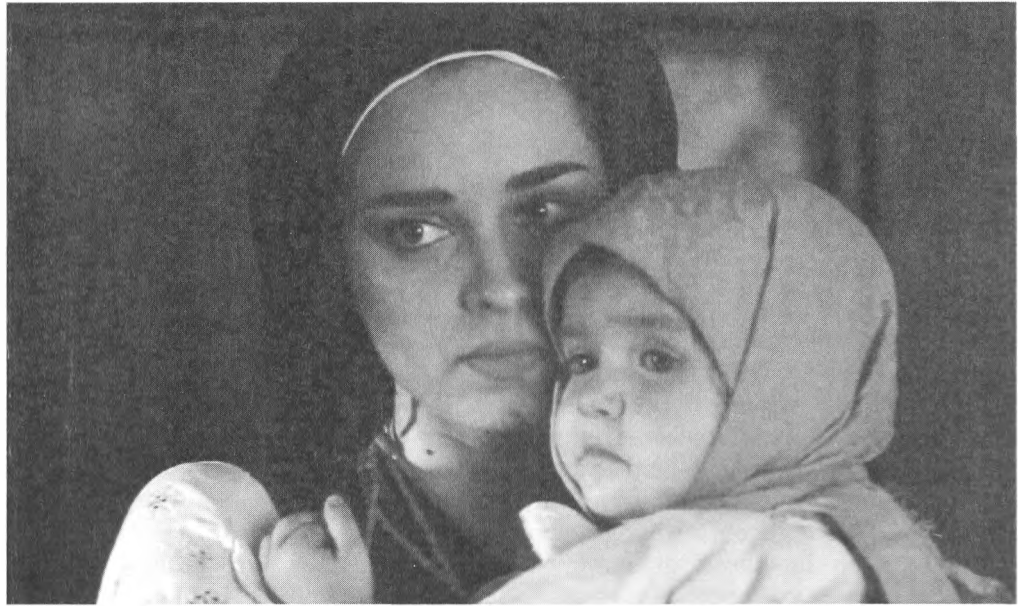
Виробництво: ТОВ «Чорний козак», 2018.

Кадр з фільму «Чорний козак».

Останній заслуговує на окремий відступ (широ кажучи, на окрему статтю, але то вже справа долі й майбутнього). Владислав Чабанюк – відомий історик, етнограф, музейник, директор Державного історико-культурного заповідника «Трипільська культура». А ще – ентузіаст-кінематографіст, що, не маючи професійної освіти, випускає у світ вже не перший ігровий фільм. Маючи під рукою такий матеріал, Владислав Чабанюк знімає, природно, на матеріалі традиційного українського села. Можна, звичайно, сказати, що таких фільмів у нас не бракує (хоча, враховуючи загальні обсяги українського кіно, можна твердити тільки, що їх пропорційно багато). Але фільми Чабанюка особливі. Чим – покаже нам зокрема аналіз «Чорного козака».

В основу стрічки лягла «Казка про Чорного Козака, Ганну Шулячку та страшне закляття» Сашка Лірника (він, до речі, також зіграв у фільмі). Часи козаччини. Ганна – молода вродлива вдова з маленькою дочкою. Несподівано в жінки з'являється таємничий благодійник, що приходить уночі, робить чоловічу роботу по господарству і на ранок зникає. З допомогою місцевої ворожки Ліп'яди Ганна дізнається, що приходить до неї Чорний козак, приречений не бачити дня через прокляття. Звісно, у фіналі прокляття знімуть, і герої будуть разом. Народний колорит, історія,

Марина Юрчак у фільмі «Чорний козак».

в якій концентровано поєднані таємниця і кохання, провина і спокута, драматичні події і щасливий кінець – та ще й з чаклункою, козаками, татарами й таємничим головним героєм, – привабливість для кіно безсумнівна. Єдине, чого дещо бракує в казці, – обсягу. Його вистачило б на динамічну, насичену подіями короткометражку, але автори вирішили розтягнути історію на повний метр, і це відчувається. Дещо млявий темпоритм – либонь, головний недолік стрічки. До цього можна долучити і прогнотовані для «непрофесійного» кіно хиби акторської гри. Втім, останнє – хронічна проблема українського кіно, і актори-аматори в «Козакові» не поступаються виконавцям у багатьох «професійних» постановках. До того ж, вміло використано типажі «акторів». Так, виконавець ролі Чорного козака Василь Середенко мало грає, та це й не дуже треба: «грають» його обличчя, постава, манера триматися. Вдало підібрано «народні типажі» (про «Гарсена», наприклад, і не скажеш, що грав його фундатор Майстерні автентичного костюма «Шляхетний одяг» Руслан Павлюк (Прорва)). Словом, режисер відчуває «фактуру» і вміє її передати. І стосується це не лише людей. За фахом Владислав Чабанюк – археолог і музейник, і, хоча епітет «музейний» у нас вживається часто зневажливо, як про таку собі «муміфікацію» старовини, але насправді якраз археологи й музейники мають тісний контакт із річчю, «спілкуються» з нею у «первісному», «позамузейному» статусі й стані. Це відчуття «дотику» змогли передати й через екран. Фільм наповнений старовинними речами – проте вони виглядають тут природно, сприймаються як жива складова побуту (хоча не обійшлося без милування ними в кадрі).

Чим ще напоена стрічка? Фольклором (казка літературна, але стилізована під народну легенду) – переказами,

піснями у виконанні гуртів, відомих опрацюванням автентичної музики й співу («ДахаБраха», «Гуртоправці»). Гармонійно введено в канву твору обрядовість, повір'я (тут знову ж таки помітна фаховість автора). Один із найяскравіших образів фільму – ворожка Ліпіяда, переконливо зіграна Людмилою Тесленко-Пономаренко: не шаблонна, ескізно подана більш або менш страхітлива відьма, а правдива берегиня села, синтез жриці й лікарки. Вона нагадує (а може, й надихалася нею?) чарівницю з фільму «Голос трави» Наталі Мотузко (1992) і також у певному сенсі «реабілітує» цю «касту», а разом показує її «кухню» – ворожбу, підтримання «космосу села» (контроль над балансом живих істот, стихіями тощо).

Недарма збереження традиції – не лише народної в цілому, а й конкретної професійної, скажімо, ворожбитської – посідає у фільмі чимале місце. Остання його сцена – тренування хлопчиків-джур; кінокамера йде вгору, відкривається панорама – і ми бачимо вдалині велике сучасне місто. Щось змінюється, а щось народ бере з собою в майбутнє. Наприклад, традиції воїнської звитяги. І... казку. А розумно перенесена на екран, із чуттям традиційної культури, її міфології, побуту, мистецьких форм, ця казка не лише збагачує кінематограф, а й збагачується сама. Синтетичне мистецтво кіно не просто подає словесний текст у зримій, доступній формі – воно вводить його в культурний контекст, відтворює (хоч і в змінених формах) той світ, що цю казку породив... і досі живе в нас, у глибинах культурної пам'яті. Тому так дратівливо-болісно сприймається «тупа шароварщина» і радо вітається талановите, фантазійне звернення до народної культури. Таких фільмів «багато» бути просто не може.